

PAM Pokrajinski
arhiv
Maribor

Moderna
arhivistika

Časopis arhivske teorije in prakse
Journal of Archival Theory and Practice

Letnik 5 (2022), št. 2 / Year 5 (2022), No. 2

Maribor, 2022

Prejeto / Received: 13. 06. 2022

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 Original scientific article

<https://doi.org/10.54356/MA/2022/HEZN8919>

ANALIZA MERIL VREDNOTENJA DOKUMENTARNEGA GRADIVA

Anja PRŠA

višja arhivistka, Zgodovinski arhiv Celje, Slovenija

anja.prsa@zac.si

Izvleček:

Z vrednotenjem dokumentarnega gradiva se določa arhivsko gradivo. ZVDAGA navaja merila vrednotenja. Namen prispevka je ugotoviti, ali so vsa merila enakovredna in potrebna pri vrednotenju različnih vrst dokumentarnega gradiva ter katera merila se najpogosteje uporabljajo pri določanju arhivskega gradiva. Pri vrednotenju je treba vedeti, za koga in s kakšnim namenom določamo in ohranjamo nek dokument kot arhivsko gradivo. Od tega je odvisna tudi uporaba meril vrednotenja. V prispevku je z deskriptivno metodo podan pregled meril vrednotenja in izvedena anketa glede uporabe teh meril med arhivisti, ki delajo z ustvarjalci in vrednotijo dokumentarno gradivo. Na podlagi njihovih odgovorov je izvedena analiza meril vrednotenja. Splošna ugotovitev je, da je uporaba meril za vrednotenje dokumentarnega gradiva odvisna od področja, na katerem deluje ustvarjalec arhivskega gradiva, kar pomeni, da meril ne moremo uporabljati enakovredno za vse vrste gradiva.

Ključne besede:

vrednotenje, merila, ZVDAGA, arhivsko gradivo, dokumentarno gradivo

Abstract:

Analysis of Records Appraisal Criteria

Appraisal criteria which archivists use in the process of appraisal are determined by ZVDAGA. The purpose of this article is to reach findings whether all criteria are equal and necessary to use during appraisal of different forms of records and what criteria must be taken under account when determining archival records. When conducting appraisal, it is necessary to be aware for whom and for what purpose a record should be determined as archival records, which also depends on the application of appraisal criteria. For this article the author uses a description method to provide an overview of appraisal criteria. Also, survey regarding the use of criteria was conducted among archivists who work with creators and appraise records. Based on answers of survey, analysis of criteria is performed. The use of appraisal criteria depends on the field in which creator of archival records operates. Therefore, not all the criteria need to be equivalently used during the process of appraisal.

Key words:

appraisal, criteria, ZVDAGA, archival records, records

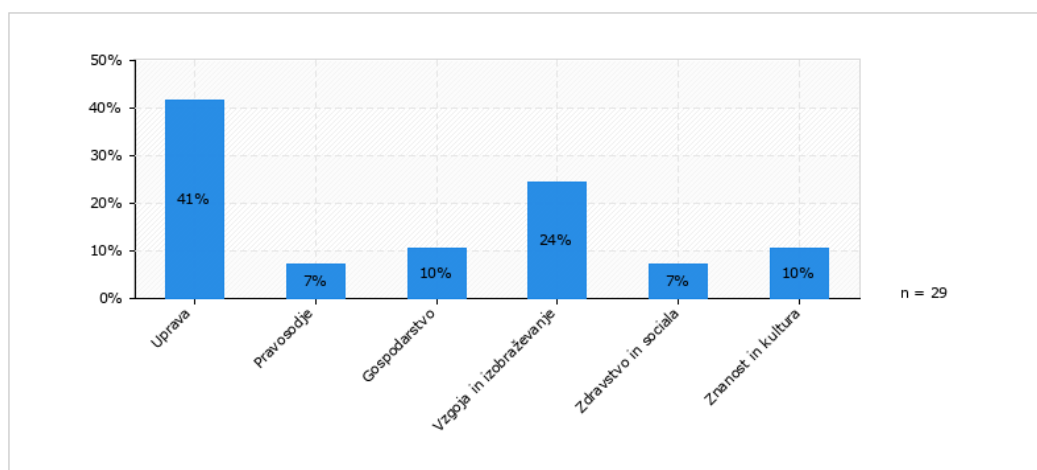
1. Uvod

Arhivsko gradivo je neposredni produkt življenja in dela vsake družbe (Informacija, 1978, str. 76), določa pa se z vrednotenjem dokumentarnega gradiva. Zaradi ogromne količine raznovrstnega dokumentarnega gradiva, ki nastaja pri ustvarjalcih arhivskega gradiva, so se v arhivski stroki razvila merila in načela vrednotenja dokumentarnega gradiva. Vrednotenje v skladu z arhivskimi načeli ne sme biti pristransko, zato se pri procesu vrednotenja uporabljajo vnaprej določena merila. Pri tem Žumer (2001, str. 162) poudarja, da ni absolutnih načel in meril vrednotenja, ki bi bila uporabna za gradivo vseh ustvarjalcev v vseh obdobjih. V Sloveniji so merila za vrednotenje zakonsko določena z Zakonom o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (dalje: ZVDAGA) (2014, 40. čl.). Merila za določanje arhivskega gradiva pa izhajajo iz vsakokratne definicije arhivskega gradiva.

1.1 Metodologija

Prispevek se osredotoča na načela in merila vrednotenja ter njihovo uporabo. Namen prispevka je ugotoviti, ali so vsa merila enakovredna in potrebna pri vrednotenju različnih vrst dokumentarnega gradiva ter katera merila se najpogosteje uporabljajo pri določanju arhivskega gradiva. Za odgovore na postavljena raziskovalna vprašanja je bilo uporabljenih več znanstvenih metod. Kot osnova za nadaljnje raziskovanje je z deskriptivno metodo na osnovi domače in tuje literature podan pregled načel in meril vrednotenja. Z metodo anketnega vprašalnika je bila izvedena raziskava glede uporabe meril med slovenskimi arhivisti, ki delajo z ustvarjalci in vrednotijo dokumentarno gradivo.

Spletni anketni vprašalnik je bil poslan 66 arhivistom¹, od tega 51 arhivistom v regionalnih arhivih in 15 arhivistom, ki so zaposleni v državnem arhivu. Pri raziskavi je bilo pripravljenih sodelovati 29 arhivistov (44 %), od tega 5 iz Arhiva Republike Slovenije (7 %), 21 iz regionalnih arhivov (72 %), 3 anketiranci (1 %) pa niso opredelili, ali delajo v regionalnem ali v državnem arhivu. Kot je razvidno iz grafa 1, dela največ sodelujočih arhivistov z gradivom s področja uprave (12), nato sledijo arhivisti s področja vzgoje in izobraževanja (7), gospodarstva (3), znanosti in kulture (3), pravosodja (2) ter zdravstva in sociale (2). Mnogo arhivistov dela tudi na več področjih hkrati, vendar to v raziskavi ni bilo upoštevano.

Graf 1: Odstotek sodelujočih glede na področje dela (rezultati ankete)

¹ Moška oblika se uporablja tako za ženske kot moške.

Glede uporabe meril za vrednotenje so bila v anketi zastavljena štiri vprašanja:

1. V 40. členu ZVDAGA so naštetna merila za vrednotenje dokumentarnega gradiva. Katera merila najpogosteje uporabljate pri vrednotenju dokumentarnega gradiva z vašega področja?
2. Pri vsakem merilu dopišite 1–3 vrste gradiva, ki jih vrednotite po tem merilu.
3. ZVDAGA v 40. členu dopušča možnost uporabe drugih meril, ki jih določi pristojni arhiv. Ali ste že kdaj postavili kakšno tako merilo izven zakonskega nabora meril in katero merilo je to bilo?
4. Ali menite, da bo treba spremeniti veljavna merila za vrednotenje elektronskega gradiva? Zakaj?

Čeprav je bila udeležba v anketni raziskavi le 44-odstotna, so bili rezultati analizirani in vključeni v prispevek. Vsekakor se avtorica izogiba posploševanju – njene ugotovitve so rezultat analize pridobljenih podatkov.

2. Načela vrednotenja dokumentarnega gradiva

Namen vrednotenja dokumentarnega gradiva je določitev arhivskega gradiva. Katero gradivo se določi oziroma ovrednoti kot arhivsko, je pogojeno z definicijo arhivskega gradiva in uporabo arhivskih načel vrednotenja ter ustreznih meril – arhivska načela vrednotenja so teoretična izhodišča, ki se jih z merili natančneje opredeli. Merila vrednotenja so neposredni kriteriji, s katerimi se določa vrednost dokumentarnemu gradivu v okviru posameznih načel (Žumer, 1995, str. 14–15).

Začetek vrednotenja v slovenskem prostoru zaznamujeta dve pomembnejši načeli, ki jih je predstavil Vilfan na osnovi referata, predstavljenega na III. mednarodnem kongresu v Firencah. Temeljna izhodišča sta tako predstavljali načeli vsebine dokumenta in časa nastanka ter razločevanje treh vrst dokumentov: dokumentov, ki jih je treba ohraniti kot zgodovinske vire, dokumentov, ki jih lahko uničimo, in dokumentov, ki se ocenjujejo individualno od primera do primera (Žumer 1995, 25–27).

Couture (2005, str. 103) je na osnovi raziskave evropskega, ameriškega in kanadskega pristopa k vrednotenju ugotovil, da se pojavlja pet osnovnih načel vrednotenja, ki zagotavljajo, da:

- ohranjeno gradivo dokazuje delovanje družbe kot celote,
- je vrednotenje nepristransko in odraža trenutno vrednost dokumenta,
- je upoštevana zveza med vrednotenjem in drugimi arhivskimi strokovnimi opravili,
- je vzpostavljeno ravnovesje med administrativnimi potrebami in potrebami dediščine,
- je vzpostavljeno ravnovesje med kontekstom nastanka in uporabo gradiva.

3. Merila za vrednotenje dokumentarnega gradiva z namenom določitve arhivskega gradiva

Od samih začetkov vrednotenja dokumentarnega gradiva velja splošna ugotovitev, da meril za določanje vrednosti dokumentarnega gradiva ni mogoče zajeti v vnaprej določena pravila (Žontar, 2003, str. 90). Tako Žontar (2003, str. 89) ugotavlja, da je treba dokumentarno gradivo vrednotiti po merilih in okoliščinah v času nastanka, saj se s časovno distanco spomin na okoliščine vse bolj izgublja.

Schellenbergova utemeljitev načel in meril vrednotenja dokumentarnega gradiva je imela velik vpliv na mednarodni razvoj arhivskih teorij in praks. Schellenberg je razdelil vrednost dokumentarnega gradiva na primarno in sekundarno. Primarno vrednost ima gradivo, ki služi operativnemu namenu ustvarjalca, pri katerem je nastalo. Za vrednotenje primarne vrednosti predlaga merila, ki veljajo za opredelitev pravne, fiskalne in administrativne vrednosti gradiva (Boles & Marks Young, 1991, str. 6). Sekundarna vrednost gradiva, ki jo je razdelil na gradivo z dokazno vrednostjo in gradivo z informacijsko vrednostjo, pa ima pomen tako za ustvarjalce kot za druge uporabnike (npr. raziskovalce). Schellenberg (1968, str. 123) poudarja, da mora vrednotenje dokazne vrednosti temeljiti na poznavanju celotnega gradiva ustvarjalca in analizi njegovih značilnosti. Dokazno vrednost (v smislu historičnega, ne pravnega pomena) predstavlja tisto gradivo ustvarjalca, ki prikazuje njegovo poslovanje in naloge oziroma funkcije (Boles & Marks Young, 1991, str. 6). Za določanje dokazne vrednosti Schellenberg predlaga kriterije, s katerimi se opredelijo položaj, funkcija in naloge posameznega oddelka znotraj neke organizacijske hierarhije (Boles & Marks Young, 1991, str. 6). Tako se ohranijo dokumenti, iz katerih črpamo vire za zgodovino nastanka ustvarjalca, in dokumenti o strokovnih, upravnih ter organizacijskih nalogah, ki prikažejo administrativno zgodovino organizacije (Schellenberg, 1968, str. 124–131). Gradivo informacijske vrednosti (slednje se vrednoti za raziskovalne namene) zajema širok razpon in vsebuje pomembne informacije o določenih osebah, predmetih, dogodkih in pojavih. Schellenberg (1968, str. 131–151) za določanje informacijske vrednosti predlaga merila, s katerimi opredelimo izvor, edinstvenost informacije, obliko in pogostost podatka ter pomembnost informacije (Schellenberg, 1968, str. 131–151). Poudarjal je, da merila niso končna in absolutna, ampak služijo kot smernice.

Brichford je v sedemdesetih letih 20. stoletja na osnovi Schellenbergovih dognanj izdelal zanimiv model vrednotenja. Le-tega sestavljajo štiri temeljna merila, s katerimi se vodi proces vrednotenja (Couture, 2005, str. 95). Vsako osnovno merilo Brichford razdeli še na merila nižjega nivoja ali t. i. *podkriterije* (tabela 1).

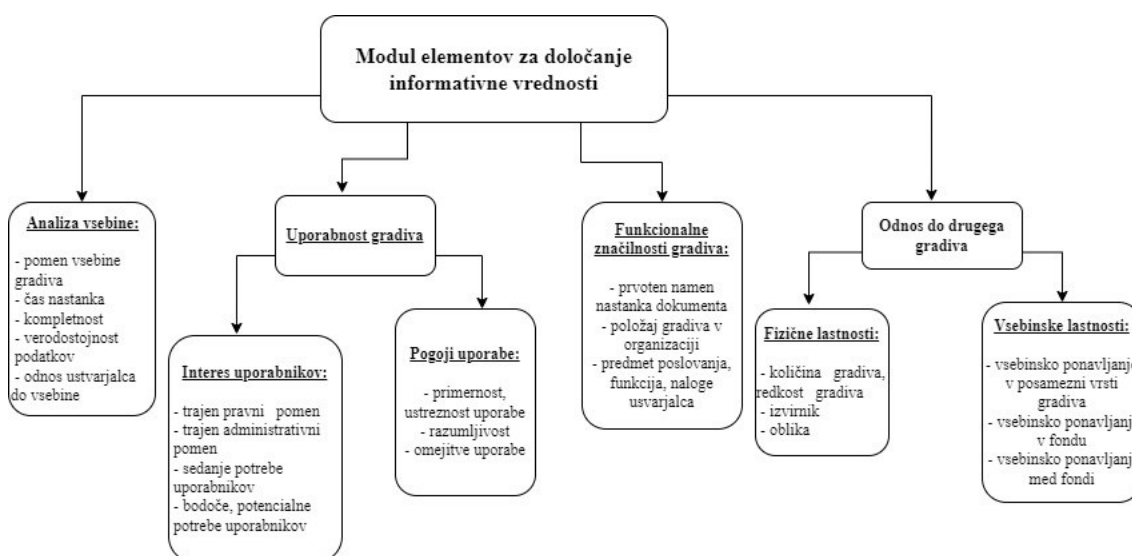
Temeljna merila	Podkriteriji
Značilnosti dokumenta	Starost, obseg, oblika, uporabne, dokazne in informacijske značilnosti
Administrativna vrednost	Merila za pravno, fiskalno in administrativno vrednost (Schellenbergova merila za vrednotenje primarne vrednosti gradiva)
Raziskovalna vrednost	Edinstvenost, verodostojnost, razumljivost, časovni okvir, dostopnost, pogostost uporabe, vrsta in kvaliteta uporabe
Arhivska vrednost	Povezave med dokumenti, varovanje in hramba gradiva

Tabela 1: Temeljna merila po Brichfordovem modelu vrednotenja (Boles & Marks Young, 1991, str. 7).

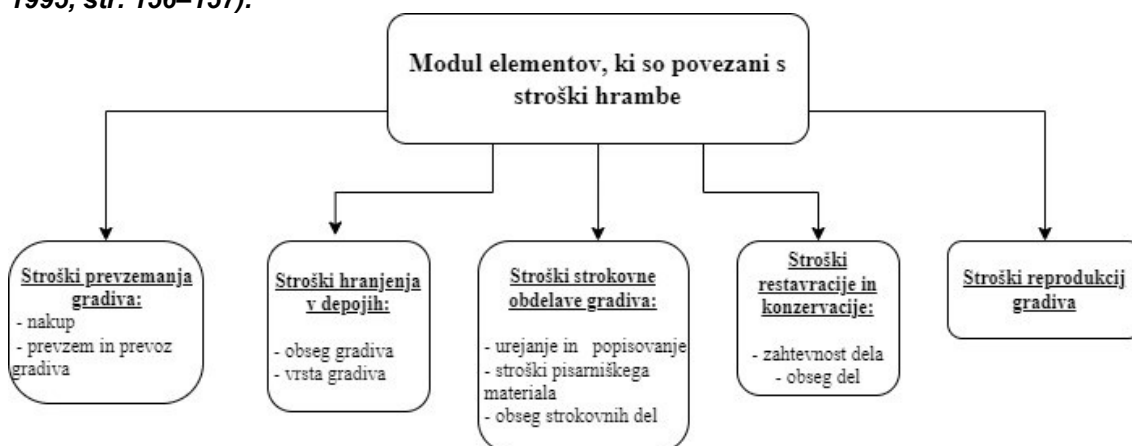
S sintezo Schellenbergovih idej, bogatih predlogov Brichfordovih meril, svojih idej in nekaterih drugih strokovnih stališč sta merila vrednotenja za gradivo v fizični obliki s teoretičnega vidika sistematično obravnavala Boles in Young (1991, str. 11). Njuno delo se osredotoča predvsem na vrednotenje posameznih dokumentov. Zbrane elemente sta razvrstila v tri module:

- modul elementov za določanje informativne vrednosti,
- modul elementov, ki so povezani s stroški hrambe,
- modul elementov, ki so povezani s priporočili vrednotenja (Boles in Young, str. 20–23).

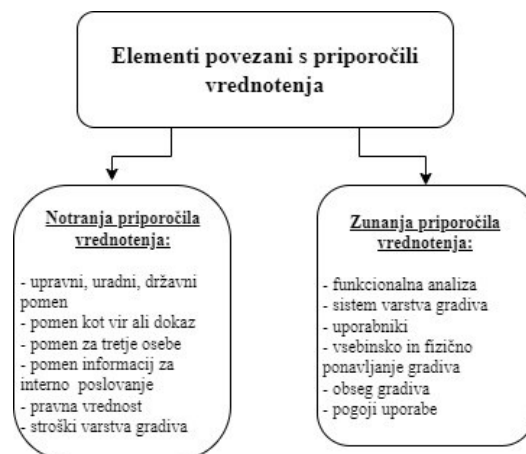
Vsak modul sta nato razdelila še na manjše skupine, kot je razvidno iz slik 1, 2 in 3.

Slika 1: Shematično razvrščeni elementi vrednotenja informativne vrednosti (Žumer, 1995, str. 156–157).

Slika 2: Shematično razvrščeni elementi, ki so povezani s stroški hrambe (Žumer, 1995, str. 156–157).

Slika 3: Shematično razvrščeni elementi, ki so povezani s priporočili vrednotenja (Žumer, 1995, str. 157).

4.1 Merila za vrednotenje v Sloveniji

Če sta obseg in namen vrednotenja opredeljena z vsakokratno definicijo arhivskega gradiva, lahko iz nje izluščimo merila za vrednotenje dokumentarnega gradiva. Vilfan in Žontar (1973, str. 86) sta jasna, da »pri vrednotenju prenašamo definicijo arhivskega gradiva na konkretno registraturno [dokumentarno] gradivo in iz tega izvajamo posledice.« Slovenska arhivistika je v razvoju vrednotenja in kriterijev vključila tudi Schellenbergove ugotovitve ter upoštevala nemška in sovjetska dognanja, ki delijo merila v tri večje skupine glede na izvor gradiva (pomen ustvarjalca, čas in kraj nastanka gradiva), na vsebino gradiva (pomen in frekventnost podatkov) in na zunanje značilnosti gradiva (oblika dokumentov, edinstvenost, jezikovne značilnosti ...) (Škoro Babić, 2017, str. 148).

Do osemdesetih let 20. stoletja je vrednotenje gradiva potekalo tesno povezano z izločanjem gradiva po metodi faznega izločanja nepotrebne gradiva oziroma *škartiranja*. Z uporabo metode škartiranja so sicer določali kriterije za izločanje nepotrebne gradiva, med temi je bil kriterij podvajanja dokumentov (Žontar, 2003, str. 90), vendar pa v literaturi iz tega obdobja zasledimo tudi kriterije za oceno vrednosti posameznega dokumenta, ki so bili razdeljeni na:

- splošne kriterije (pomen, vsebina, pravna vrednost in praktični pomen gradiva, tudi pomembnost ustvarjalca gradiva in stopnja ohranjenosti arhivskega fonda),
- posebne kriterije (zgodovinsko-geografska pomembnost gradiva, časovno obdobje nastanka gradiva, količinski obseg vsebine gradiva v drugih arhivskih fondih, določene zunanje, jezikovne in druge posebnosti gradiva, specifičnost nastanka, dokumentarna vrednost gradiva za znanstvene raziskave in vrednost za praktične potrebe) (Informacija, 1979, str. 76).

Vilfan in Žontar (1973, str. 86) sta med kriteriji za vrednotenje izpostavljala starost dokumenta in prepoved uničenja gradiva določenih ustvarjalcev, če je to zaščiteno s predpisom. Kot primer slednjega navajata gradivo, ki je nastalo pri organih in organizacijah narodnoosvobodilnega gibanja (Vilfan in Žontar, 1973, str. 87).

S prehodom na pozitiven način odbiranja in posledično tudi vrednotenja je bilo potrebno definirati tudi kriterije vrednotenja. Navodilo ob odbiranju (1987, 10. točka) je določilo merila za trajno hrambo, ki temeljijo na vsebinski vrednosti dokumenta, na zgodovinsko-družbenih okoliščinah in pogojih za nastanek dokumenta ter na zunanjih

značilnostih dokumentov. Žontar (1984, str. 99–100) je ugotovil, da so predvidevanja, kaj bo zgodovinar potreboval pri raziskovanju preteklosti, sicer dragocena znanja, ki pomagajo pri vrednotenju, vendar niso toliko določljiva, da bi se jih dalo uporabiti kot merila vrednotenja. Zato za vrednotenje predlaga naslednja izhodišča:

- razlikovanje med osebnimi in stvarnimi zadevami,
- pomen glede na funkcijo, pri kateri je dokumentarno gradivo nastalo,
- ponavljanje istovrstnih podatkov,
- kraj in čas, na katerega se dokumentarno gradivo nanaša,
- ohranjenost dokumentarnega gradiva ustvarjalca,
- jezikovne, oblikovne in druge značilnosti dokumentarnega gradiva².

V slovenski arhivski literaturi se je opredelitve in obdelave meril vrednotenja prvi resno lotil Žumer. Z izkustveno metodo, in ne s teoretičnega vidika, je oblikoval enajst meril za vrednotenje dokumentarnega gradiva: pomen vsebine gradiva; čas in kraj nastanka gradiva; dupliranje (podvajanje) gradiva; ponavljanje in sumiranje podatkov; avtor gradiva (ne ustvarjalec); obseg gradiva; ohranjenost gradiva; jezikovne, paleografske, umetniške in druge značilnosti; vzorčni kriterij; znanstvenoraziskovalna spoznanja in potrebe (Žumer, 1982, str. 16). Pri tem je poudaril, da gre za osnovna merila, ki služijo kot smernice za nadaljnje delo pri preučevanju vrednotenja (Žumer, 1982, str. 15) ter grobem odbiranju arhivskega gradiva, ki se bo dokončno vrednotilo v arhivu.

Teoretične raziskave meril vrednotenja se je Žumer lotil v svoji magistrski nalogi, ki jo je v skrajšani obliki objavil v znanstveni monografiji *Valorizacija dokumentarnega gradiva za zgodovino, znanost in kulturo* iz leta 1995. Ugotovil je, da ni priporočljivo stremeti k splošno veljavni teoriji načel in kriterijev, saj so ti relativni in uporabni le pri določenem dokumentarnem gradivu v določenem obdobju, območju, dejavnosti (Žumer, 1995, str. 6). Vseeno opozori na splošna merila, ki so se izoblikovala v teoriji in praksi, ter jih ponazori s konkretnimi primeri. Predstavljena merila, razen kriterijev časa nastanka, mejnega datuma in vzorčenja, so bila vključena v Pravilnik o odbiranju in izročanju javnega arhivskega gradiva arhivu. Merila so v Pravilniku (1999, 2. čl.) opremljena tudi z metodologijo določanja:

- potrebe zgodovinopisja, drugih znanosti in kulture, s tem da se upošteva najpogosteje uporabljeno arhivsko gradivo za te namene,
- pomembnost vsebine gradiva, ki se ugotavlja z neposredno analizo ali s predvidevanjem,
- specifičnost dogodkov in pojavov, za katere je potrebno ohraniti več gradiva ali gradivo v celoti,
- specifičnost kraja ali območja, na katerega se nanaša gradivo, oziroma na katerem je gradivo nastalo,
- pomen javnopravne osebe, ki ustvarja gradivo,
- odločujoči organ,
- pomen avtorja gradiva,
- izvornost dokumentov ter njihovo ponavljanje (dupliranje), tako da se v množici multipliciranega gradiva določi gradivo, ki najbolj popolno odraža vsebino,

² Več o izhodiščih glej: Žontar, 1984, str. 100–102.

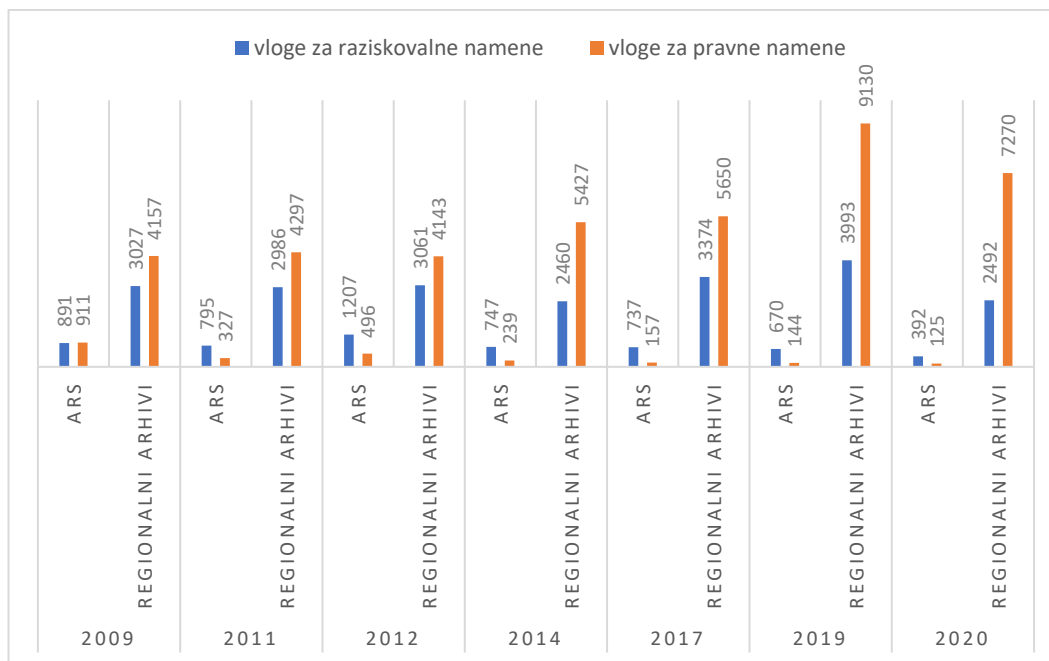
- izvirnost podatkov in informacij ter njihovo ponavljanje, tako da se zagotavlja optimalno možno ohranjanje izvirnih zapisanih podatkov in informacij o naravi, stvareh, krajih, dogodkih, pojavih in osebah,
- zadovoljiva zastopanost masovnega enakovrednega gradiva na podlagi reprezentativnega izbora, glede na vrsto gradiva, kronološki presek ali statistične metode,
- ohranjenost in obseg nastalega gradiva,
- notranje in zunanje značilnosti gradiva, kot so jezik, umetniška vrednost ali način zapisa.

Leta 2006 so se merila prvič določila z zakonom (ZVDAGA, 2006, 40.čl.) in uredbo (UVDAG, 2006, 55. čl.). K merilom, ki so že bila določena s Pravilnikom, je bilo dodano merilo za določanje trajne pravne varnosti, saj ima arhivsko gradivo po ZVDAGA med drugim tudi trajen pomen za pravno varnost oseb. Z novelo zakona leta 2014 je bilo dodano še merilo za določanje pomena gradiva z vidika kulturne raznolikosti. Od leta 2014 tako slovenski arhivisti uporabljajo merila za vrednotenje, kot jih v 7. točki 40. člena določa ZVDAGA.

4.2 Uporaba meril za vrednotenje

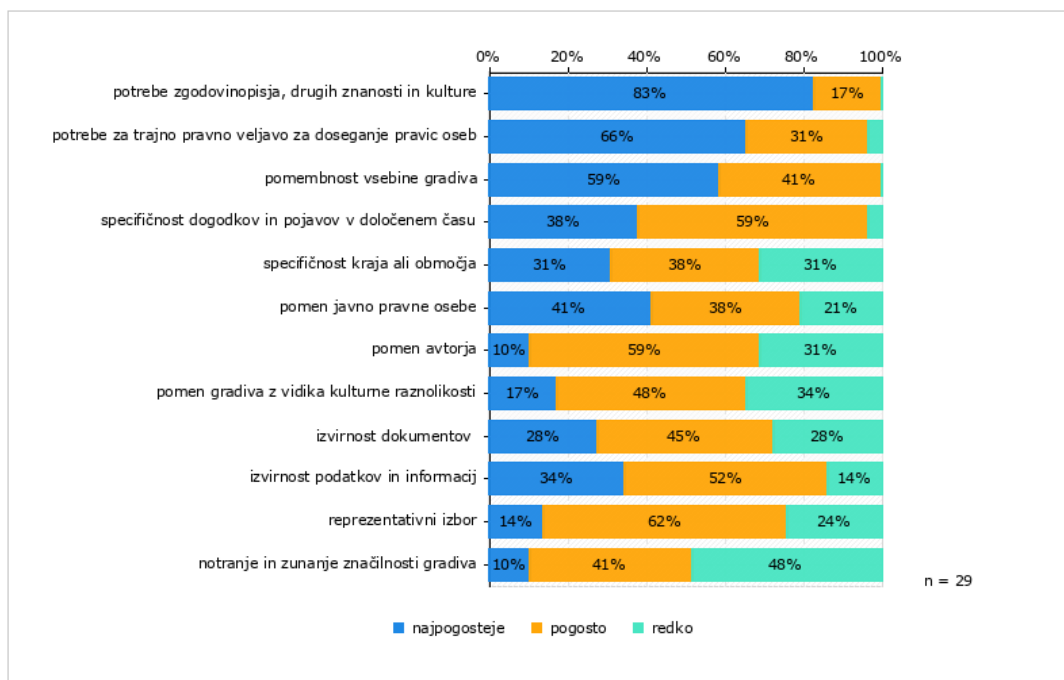
Splošno prepričanje svetovne arhivistike je, da ni absolutnih meril, ki bi veljale za vse primere gradiva v kateremkoli časovnem obdobju. Merila se sicer lahko uporabljajo samostojno, a je zaradi kompleksnosti dokumentarnega gradiva hkratna uporaba več meril bolj pogosta in tudi priporočljiva. Žumer (2008, str. 311) prepoveduje favoriziranje posameznih meril vrednotenja kot edino uporabne in svetuje, da se merila med seboj dopolnjujejo in prepletajo.

Arhivsko gradivo ni namenjeno samo sebi in temu, da se hrani lepo zloženo v primernih tehničnih enotah, v primerno vlažnih in temperaturno prilagojenih depojih, ampak je v prvi vrsti namenjeno uporabnikom, ki ga uporabljajo za raziskovanje raznih znanstvenih področij, kulture in zgodovine ali pa ga potrebujejo za uveljavljanje pravnega interesa. Kot je razvidno iz grafa 2, je pri regionalnih arhivih veliko več povpraševanja uporabnikov po gradivu za pravne namene. Pri tem največji delež predstavljajo vloge za gradbeno dovoljenje. Povprečno rešijo regionalni arhivi 65 % vlog za pravne namene in 35% vlog za raziskovalne namene. Razmerje rešenih vlog je ravno obratno v Arhivu Republike Slovenije, tam rešijo povprečno 30 % vlog za pravne namene in 70 % vlog za raziskovalne namene.

Graf 2: Uporaba arhivskega gradiva v državnem arhivu in v regionalnih arhivih (Vir: Zupančič Pušavec, 2010, 2012, 2015, 2018, 2020, 2021)

Glede na podatke o uporabi arhivskega gradiva bi lahko sklepali, da je najpogosteje uporabljeno merilo vrednotenja določanje trajne pravne veljave, vendar, kot je razvidno iz grafa 3, so pri vrednotenju najpogosteje uporabljeno merilo potrebe zgodovinskega, drugih znanosti in kulture. Sledijo potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb, temu pa pomembnost vsebine gradiva. Najredkeje se uporablja merilo notranjih in zunanjih značilnosti gradiva. Vsekakor to ni posplošena ugotovitev, ampak zgolj analiza pridobljenih podatkov, saj je vzorec anketirancev premajhen.

Graf 3: Pogostost uporabe meril pri vrednotenju

Če pogostost uporabe posameznih meril vrednotenja pogledamo z zornega kota glede na področje dela ustvarjalcev, dobimo zanimiv uvid v vrednotenje posameznih področij znotraj arhiva. Potrebe zgodovinopisja in potrebe za pravno veljavo so najpogosteje uporabljena merila pri vrednotenju gradiva na vseh področjih, kot je razvidno iz tabele 2. Zanimivo je, da arhivisti, ki delajo z gradivom s področja gospodarstva ter kulture in znanosti, med najpogosteje uporabljena merila niso uvrstili specifičnosti kraja ali območja, pomena javnopravne osebe, pomena gradiva z vidika kulturne raznolikosti in izvirnosti dokumentov, saj bi uporabo teh meril mogli pričakovati glede na dejstvo, da so ustvarjalci s teh dveh področij precej raznoliki, da delujejo na različnih območjih in je organizacija njihovega pisarniškega poslovanja v lastni domeni. Na področju znanosti in kulture je treba upoštevati tudi dejstvo, da so ustvarjalci v veliki meri pravne osebe zasebnega prava, za katere merilo pomena javnopravne osebe ne velja, ampak ima večjo težo pomen avtorja. Na področju uprave sta pričakovano najpogosteje uporabljeni merili vrednotenja potrebe zgodovinopisja, drugih znanosti in kulture ter potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb, saj, kot je razvidno iz grafa 2, prevladujejo vloge za pravne namene, predvsem v regionalnih arhivih. Po obsegu izstopajo med vlogami tako pri državnem arhivu kot tudi pri regionalnih arhivih izdana potrdila oziroma overjeni prepisi gradbenih zadev (Zupančič Pušavec, 2021, str. 214). Prav tako vsebujejo fondi uprave bogato arhivsko gradivo za raziskovalce vseh znanosti, ne le zgodovinarjev. Med številom izdanih potrdil, kot navaja Zupančič Pušavec (2021, str. 214), izstopajo še premoženjskopravne zadeve, ki se hranijo predvsem v sodnih fondih (v zbirkah zemljiškknjižnih listin in zapuščinskih spisov) pa tudi v upravnih in gospodarskih fondih, ter potrdila o šolanju (podatki iz matičnih listov), ki se hranijo v fondih s področja vzgoje in izobraževanja.

	NAJPOGOSTEJE	POGOSTO	REDKO
UPRAVA	- potrebe zgodovinopisja, drugih znanosti in kulture, - potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb	- pomembnost vsebine gradiva, - specifičnost dogodkov in pojavov v določenem času, - specifičnost kraja ali območja, - pomen javno pravne osebe, - pomen avtorja, - pomen gradiva z vidika kulturne raznolikosti, - izvirnost dokumentov, - izvirnost podatkov in informacij, - reprezentativni izbor	- notranje in zunanje značilnosti gradiva
PRAVOSODJE	- potrebe zgodovinopisja, drugih znanosti in kulture, - potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb, - pomembnost vsebine gradiva, - specifičnost dogodkov in pojavov v določenem času, - pomen javnopravne osebe, - izvirnost podatkov in informacij, - izvirnost dokumentov	- reprezentativni izbor, - pomen avtorja, - pomen javnopravne osebe, - specifičnost kraja ali območja, - pomembnost vsebine gradiva	- specifičnost kraja ali območja, - pomen avtorja, - pomen gradiva z vidika kulturne raznolikosti, - izvirnost dokumentov, - notranje in zunanje značilnosti gradiva, - izvirnost podatkov in informacij

GOSPODARSTVO	- potrebe zgodovinarstva, drugih znanosti in kulture, - potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb, - pomembnost vsebine gradiva, - izvirnost dokumentov	- specifičnost dogodkov in pojavov v določenem času - pomen avtorja - izvirnost dokumentov, - izvirnost podatkov in informacij, - reprezentativni izbor, - notranje in zunanje značilnosti gradiva	- specifičnost kraja ali območja, - pomen javnopravne osebe, - pomen gradiva z vidika kulturne raznolikosti, - izvirnost dokumentov
VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE	- potrebe zgodovinarstva, drugih znanosti in kulture, - potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb, - pomembnost vsebine gradiva, - specifičnost dogodkov in pojavov v določenem času, - specifičnost kraja ali območja, - pomen javnopravne osebe, - pomen avtorja, - pomen gradiva z vidika kulturne raznolikosti, - izvirnost podatkov in informacij, - izvirnost dokumentov, - reprezentativni izbor	- pomen avtorja, - izvirnost dokumentov, - notranje in zunanje značilnosti gradiva	
ZDRAVSTVO IN SOCIALA	- potrebe zgodovinarstva, drugih znanosti in kulture, - potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb	- pomembnost vsebine gradiva, - specifičnost dogodkov in pojavov v določenem času, - specifičnost kraja ali območja, - pomen javnopravne osebe, - pomen avtorja, - pomen gradiva z vidika kulturne raznolikosti, - izvirnost dokumentov, - izvirnost podatkov in informacij, - reprezentativni izbor	- reprezentativni izbor, - notranje in zunanje značilnosti gradiva
KULTURA IN ZNANOST	- potrebe zgodovinarstva, drugih znanosti in kulture - potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb, - pomembnost vsebine gradiva, - specifičnost kraja ali območja	- potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb, - specifičnost dogodkov in pojavov v določenem času, - specifičnost kraja ali območja, - pomen javnopravne osebe, - pomen avtorja, - izvirnost dokumentov, - izvirnost podatkov in informacij, - reprezentativni izbor	- potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb, - specifičnost kraja ali območja, - pomen gradiva z vidika kulturne raznolikosti, - notranje in zunanje značilnosti gradiva

Tabela 2: Pregled uporabe meril glede na področje³

³ Posamezna merila so pri določenih področjih vpisana v več razdelkih. Razlog za to je, da so bili rezultati ankete izenačeni, predvsem pri področjih, ki so bila številčno manj zastopana v raziskavi (pravosodje, znanost in kultura ...).

V tabeli 3 so zbrani podatki anketnega vprašalnika, kjer so arhivisti navedli vrste gradiva, ki jih najpogosteje vrednotijo po posameznih merilih. Že pri površnem pregledu tabele je opaziti, da se posamezne vrste gradiva pojavljajo pri več merilih⁴. Pri podrobnejšem pregledu pa ugotovimo, da se npr. šolske kronike kot arhivsko gradivo vrednotijo kar po 6 merilih, fotografije po 7 merilih, zapisniki po 5 merilih, letna poslovna poročila po 4 merilih, ustanovitveni akti po 3 merilih itd.

MERILO	VRSTE GRADIVA
potrebe zgodovinopisja, drugih znanosti in kulture	razni zapisniki, šolske kronike, ustanovitveni akti, (uradne) evidence, (letna) poročila in sezname
potrebe za trajno pravno veljavo za doseganje pravic oseb	matični listi, matične knjige, matične evidence zaposlenih, ustanovitveni akti, gradbena dovoljenja in gradbena dokumentacija, pogodbe, premoženjskopravne zadeve, ustanovitveni akti, dovoljenja
pomembnost vsebine gradiva	šolske kronike, zapisniki organov, dovoljenja, (uradne) evidence, (poslovna) poročila, letni plani, fotografije
specifičnost dogodkov in pojavov v določenem času	fotografije, šolske kronike, dopisi, popisi žrtev vojne, zapisniki, publikacije, plakati, osebne mape vojnih invalidov, projekti, osebna korespondenca, statistike
specifičnost kraja ali območja	projekti, šolske kronike, fotografije, razglednice, zapisniki, vabila na prireditve, geografske in geodetske karte
pomen javnopravne osebe	fotografije, dopisi, pogodbe, ustanovni akti in statuti, (poslovna) poročila
pomen avtorja	različni zapisi in umetniški izdelki, iz katerih je razviden avtor, učitelji, ki so obenem tudi priznani kulturni ustvarjalci, publikacije, fotografije, osebne mape, načrti objektov, študije in raziskovalni projekti, osebna korespondenca in spomini
pomen gradiva z vidika kulturne raznolikosti	projekti, zapisniki, poročila, kadrovska dokumentacija, gradivo, ki vsebuje podatke o nacionalnih, etničnih manjšinah, beguncih itd.
izvirnost dokumentov	vzorci likovnih del, dopisi in računi z glavo, fotografije, korespondenca
izvirnost podatkov in informacij	šolske kronike, korespondenca, načrti, neuradni dokumenti, poslovna poročila, fotografije, lastni življenjepisi, raziskave
reprezentativni izbor	dnevniki, evidence o izvajanju pouka, obrazci iz različnih obdobij in vsebin, arhitekturne in tehnološke risbe, redovalnice, poslovna pošta, personalne mape
notranje in zunanje značilnost gradiva	dnevniki, šolske kronike, korespondenca, gradivo pred letom 1945, vzorci embalaž, fotografije, redovalnice, literarni in likovni izdelki, publikacije in reklamno gradivo, avdio-vizualno gradivo, načrti in skice

Tabela 3: Vrste gradiva, ki jih arhivisti vrednotijo po posameznih merilih

⁴ Razlogov za to je več. Eden od teh je tudi, da je v anketnem vprašalniku bila dopuščena možnost dodeliti posamezno vrsto gradiva več merilom.

4.3 Merila za vrednotenje dokumentarnega gradiva v elektronski obliki

Elektronski dokumenti so zapisi, ustvarjeni v elektronski obliki, ki vsebujejo informacije in podatke ter se od fizičnih razlikujejo v tem, da so ustvarjeni (ali prejeti) in shranjeni s pomočjo elektronskih sredstev (ustrezna strojna, komunikacijska in programska oprema), fizični nosilec pa je ločen in nima pomena za prenos sporočila, kot npr. papir (Hajtnik, 2016, str. 12). Elektronski nosilec zapisa ni tako stabilen kot fizični, s čimer se poveča možnost izgube dokumentov in informacij. Jeurgens (2014, str. 11) se glede vrednotenja dokumentarnega gradiva v elektronski obliki sprašuje, ali bo vrednotenje z digitalnimi tehnikami postala zastarela in staromodna naloga, ter ugotovi, da tudi v digitalni dobi obstajajo tehtni razlogi, zakaj vrednotenje ostaja pomembna naloga arhivistov, saj določanje vrednosti gradiva kot temeljni cilj vrednotenja velja tudi za digitalno gradivo (Jerugens, 2014, str. 12–13).

Kot ugotavlja Duranti (1997, str. 47), problematika vrednotenja elektronskega gradiva ne predstavlja nove dobe raziskav, temveč sega proučevanje tovrstnih vprašanj daleč v preteklost, le da se je prej uporabljal izraz strojno berljivi zapisi. Pivka in Novak (1993, str. 82) sta glede vrednotenja strojno berljivih zapisov izpostavila nujnost vrednotenja spektra programske opreme ter dokumentacije in vrednotenje arhivskega podatkovnega spektra, ki je odvisen od celotne strojne in programske opreme. Ugotovila sta tudi, da arhivska teorija in praksa nima izdelanih in sprejetih splošno veljavnih kriterijev za vrednotenje tovrstnega dokumentarnega gradiva. Zato izpostavita splošne kriterije vrednotenja strojno berljivega dokumentarnega gradiva (pomembnost vsebine; pomembnost organizacije, pri kateri je gradivo nastalo; čas in kraj nastanka; avtorstvo oziroma izvor gradiva; jezikovne, likovne in druge značilnosti gradiva; ohranjenost gradiva; podvajanje oziroma prepletanje; ponavljanje in sumiranje podatkov v gradivu; vzorčni kriterij; vpliv na razvoj informacijske tehnologije) in za uspešno vrednotenje predlagata klasifikacijo obstoječih informacijskih sistemov oz. strojno berljivih zapisov ter izdelavo splošnih in posebnih kriterijev za vrednotenje njihovih vsebin (Pivka in Novak, 1993, str. 83–85). Naugler (1984, str. 37) je v svoji študiji RAMP ugotovil, da strojno berljive zapise ni mogoče vrednotiti zgolj po vsebini, ampak jih je treba preučiti tudi v smislu tehničnih zahtev. Čeprav se je od študije RAMP zgodil bliskovit tehnološki razvoj in so danes v uporabi kompleksnejši dokumentni sistemi, je Nauglerjeva ugotovitev še vedno aktualna.

Slovenska javna arhivska služba do pred kratkim vrednotenju zapisov v elektronski obliki ni namenjala toliko pozornosti kot vrednotenju dokumentarnega gradiva v fizični obliki (Hajtnik in Škoro Babić, 2018, str. 170). Kot je razvidno iz grafa 4, meni 65 % anketirancev, da so veljavna merila, določena s strani zakonodajalca v 40. členu ZVDAGA, dobro zastavljena, dovolj široka, smiselna in da dobro funkcionirajo, zato ne vidijo potrebe po spremembi zakonskih meril. Na drugi strani pa je 35% anketirancev izrazilo mnenje, da je sprememba nujna zaradi vedno večjega obsega podatkov in specifičnosti gradiva, ki sega od baz do klasičnih spisovnih dokumentov in tako prinaša tudi bolj kompleksnejši pristop k vrednotenju.

Graf 4: Razmerje odgovorov o potrebi po spremembi veljavnih meril za vrednotenje gradiva v elektronski obliki

ZVDAGA (2014, 18. čl.) od javnopravnih oseb, ki zajemajo ali hranijo gradivo v digitalni obliki, zahteva sprejem notranjih pravil⁵. Določbe, ki jih vsebujejo notranja pravila, zagotavljajo dostopnost, uporabnost, celovitost, avtentičnost in trajnost zajetega in hranjenega gradiva (PETZ, 2020, 15. čl.) kot temeljna načela hrambe digitalnega gradiva. Pri postopkih elektronskega arhiviranja je treba upoštevati načelo ohranjanja gradiva in uporabnosti njegove vsebine, načelo celovitosti, trajnosti, dostopnosti, gradivo pa mora biti prenosljivo med informacijskimi sistemi (Škoro Babić, 2017, str. 150). Škoro Babić (2017, str. 149) ugotavlja, da arhivisti pri elektronskem arhiviranju opravljajo pomembno vlogo že pri samem nastajanju gradiva, ko vnaprej določajo, katero gradivo bo ohranjeno, in so tako odgovorni za nadzorovanje avtentičnosti in ohranitve nastalega gradiva še pred odbiranjem. Poudari tudi, da je zelo pomembna ohranitev konteksta⁶ nastanka posameznega dokumenta v elektronski obliki, ki se zagotovi z metapodatki. Ohranitev konteksta poudarja tudi Suderman (2001) in pravi, da so kontekst, struktura in vsebina tri glavne sestavine dokumenta v elektronski obliki. Digitalno gradivo ima edinstvene značilnosti, zato tudi tradicionalna merila ne zadostujejo v celoti potrebam vrednotenja dokumentarnega gradiva v elektronski obliki. Suderman (2001) predlaga štiri dodatna merila za vrednotenje dokumentarnega gradiva v elektronski obliki, kjer se tradicionalna merila izkažejo kot šibka: trajnost (ang. *durability*), uporaba (ang. *presentation/rendering*), manipulativnost (ang. *manipulability*) in tehnični kontekst (ang. *technical context*). Hajtnik (2016, str. 14) kot bistvene lastnosti elektronskih dokumentov poleg vsebine, konteksta in strukture izpostavi še videz in obnašanje (ang. *look and feel*), ki se nanašata na končno predstavitev dokumenta oziroma obliko, v kateri je vidna na računalniškem zaslonu.

⁵ Notranja pravila so pravila, ki jih kot svoj interni pravni akt sprejme oseba glede izvajanja zajema in dolgoročne hrambe svojega dokumentarnega in arhivskega gradiva v digitalni obliki ter spremljevalnih storitev, ali ponudnik storitev glede izvajanja zajema in dolgoročne hrambe oziroma spremljevalnih storitev (ZVDAGA, 2014, 2. čl.).

⁶ Kontekst se nanaša na izvorno okolje, v katerem je elektronski zapis nastal in se uporabljal, ter je dodatna informacija, ki ponazarja odnos med zapisom in drugimi zapisi ter aktivnostmi, v okviru katere je nastal (Hajtnik in Škoro Babić, 2018, str. 173).

Proučevanje vprašanja vrednotenja gradiva v elektronski obliki in študije, povezane z metodologijo in teorijo, so potekale v okviru projekta InterPARES⁷. V delovni skupini za vrednotenje (ang. *The Appraisal Task Force*) so iskali odgovore, ali naj vrednotenje digitalnega gradiva temelji na izhodiščih teoretičnih meril, ki se uporabljajo za vrednotenje gradiva v fizični obliki, in kako digitalna tehnologija vpliva na metode vrednotenja (Eastwood, 2000, str. 279). Za vrednotenje digitalnega gradiva Eastwood (2000, str. 285–288) poudarja verifikacijo avtentičnosti digitalnih dokumentov na osnovi podatkov, ki jih posredujejo imetniki gradiva. Čeprav je izpolnjevanje konceptualnih zahtev za dokazovanje avtentičnosti dokumentov pogoj za dolgoročno hrambo gradiva, še to ne pomeni, da se gradivo, ki teh zahtev ne izpolnjuje v celoti, ovrednoti kot nepotrebno gradivo in se ga enostavno izloči (Eastwood, 2000, str. 288). Za vrednotenje dokumentarnega gradiva v elektronski obliki v projektu InterPARES predlagajo merila vrednotenja, ki služijo potrebam ustvarjalcev (ang. *creator's needs*), in merila, s katerimi se zadosti potrebam družbe (ang. *social needs*), odvisna pa so od pomena ustvarjalca gradiva, njegovih funkcij, zakonskih določil itd. in se jih določi pred procesom vrednotenja (Appraisal Task Force Report, 2001, str. 6 in str. 21). Delovna skupina za vrednotenje namenoma ni izpostavljala specifičnih meril vrednotenja, saj so na osnovi rezultatov raziskav ta odvisna od vsakega primera posebej ter od rezultatov tehnične analize avtentičnosti gradiva. Kljub ugotovitvam projekta InterPARES sta Tallman in Work (2018) na osnovi obstoječe literature in po pregledu številnih modelov vrednotenja izpostavila šest meril vrednotenja digitalnega dokumentarnega gradiva: pomen (ang. *value*), unikatnost (ang. *uniqueness*), stroški (ang. *cost*), zakonske zahteve (ang. *legal/fiduciary*), omejitve dostopa (ang. *restrictions*), ohranitev vsebine in konteksta (ang. *presevability of content and context*).

Hajtnik in Škoro Babič (2018, str. 178) menita, da z vidika arhivske teorije ni pričakovati bistvenih sprememb v samem konceptu vrednotenja dokumentarnega gradiva v elektronski obliki. Gradivo v elektronski obliki je namreč v svojem življenjskem ciklu ves čas odvisno od tehnologije, kar pa bistveno vpliva na pristop k procesu vrednotenja in posledično tudi na merila vrednotenja. Pri vrednotenju digitalnega gradiva bo zaradi odvisnosti od tehnologije treba vsebinskemu vrednotenju dodati tudi tehnično vrednotenje elektronskih zapisov. Kot priprava na postopek tehničnega vrednotenja je tehnična analiza elektronskih zapisov, kjer se izvedeta lociranje e-zapisov in identifikacija formatov, nato se v drugi fazi locira in označi tipske zapise, v tretji fazi pa izvede tehnično vrednotenje elektronskih zapisov tako, da se s pomočjo računalniških orodij izvede deduplikacija in preveri avtentičnost ter celovitost (Hajtnik in Škoro Babič, 2018, str. 179–192).

4. Zaključne ugotovitve

Merila za vrednotenje dokumentarnega in določanje arhivskega gradiva so kompleksna arhivska tema. Merila niso absolutna, zato se morajo za kvalitetno izvedeno vrednotenje med seboj dopolnjevati in prepletati. Potrebno jih je določiti v okviru veljavnih načel arhivske teorije pred samim začetkom vrednotenja na osnovi analize pisarniškega poslovanja, funkcij in nalog ustvarjalca, zakonskih potreb itd. Pri določanju meril za vrednotenje je treba upoštevati tudi potrebe uporabnikov arhivskega gradiva (graf 2). Rezultati ankete so pokazali, da si zakonsko določena merila med seboj niso enakovredna. Med tistimi, ki se v javnih arhivih najpogosteje uporabljajo pri vrednotenju gradiva na vseh področjih delovanja ustvarjalcev (uprava, pravosodje, vzgoja in izobraževanje, gospodarstvo, zdravstvo in sociala, znanost in kultura), so potrebe

⁷ *International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems.*

zgodovinopisja, drugih znanosti in kulture, potrebe trajne pravne veljave za doseganje pravic oseb in pomembnost vsebine gradiva.

V digitalnem okolju bo bistvo vrednotenja gradiva ostalo nespremenjeno, sam pristop pa se bo spremenil. Iz rezultatov ankete je razvidno, da 65 % izprašancev meni, da so obstoječa merila dobro zastavljena, dovolj široka in smiselna, da dobro funkcionirajo in da zato ne vidijo potrebe po spremembi zakonskih meril. Na drugi strani pa je 35 % anketirancev mnenja, da je sprememba nujna zaradi vedno večjega obsega podatkov in specifičnosti gradiva, ki sega od baz do klasičnih spisovnih dokumentov in prinaša tudi bolj kompleksnejši pristop k vrednotenju. Oboji imajo prav. Zakonsko določena merila zadostujejo vrednotenju informacij in vsebine gradiva v elektronski obliki, vendar je v digitalnem okolju pri vrednotenju treba poleg vsebinskih meril upoštevati tudi tehnična merila vrednotenja. Tako tuja kot slovenska strokovna literatura poudarjata pomembnost ohranitve konteksta elektronskih zapisov. V projektu InterPARES so ugotovili, da meril ni mogoče tipizirati, ampak jih je treba določati za vsako vrednotenje posebej. So pa tesno povezana z rezultati tehnične analize elektronskih dokumentov in njihove avtentičnosti. Kot priprava na postopek tehničnega vrednotenja je tehnična analiza elektronskih zapisov, kjer se izvedeta lociranje e-zapisov in identifikacija formatov, nato se v drugi fazi locira in označi tipske zapise, v tretji fazi pa izvede tehnično vrednotenje elektronskih zapisov. Tehnična merila za vrednotenje elektronskih zapisov so povezana tudi z načeli varne dolgoročne hrambe in morajo zadostiti potrebam za ohranitev konteksta, vsebine, avtentičnosti, dostopnosti, uporabnosti, trajnosti in celovitosti.

Oblikovanje pristopa k vrednotenju digitalnega gradiva je aktualna tema, ki se jo je treba lotiti strokovno, obenem pa izdelati model, ki bo uporaben tudi v praksi. Prvi koraki s tehničnega vidika so sicer že bili narejeni v okviru projekta e-ARH v obliki predlaganega modela za avtomatiziranje postopkov vrednotenja in odbiranja e-zapisov (Hajtnik in Škoro Babič, 2018), vendar je treba oblikovati tudi celosten pristop in faze vrednotenja dokumentarnega gradiva v elektronski obliki z vsebinskega vidika, pri čemer se je možno opreti na ugotovitve in rezultate mednarodnih raziskav ter jih pred implementacijo prilagoditi slovenskim razmeram.

5. Viri in literatura

- Boles, F. & Marks Young, J. (1991).** *Archival Appraisal*. New York: Neal-Schuman Publishers Inc.
- Booms, H. (1987).** Society and the Formation of a Documentary Heritage: Issues in the Appraisal of Archival Sources. *Archivaria*, 24, str. 69–107. Pridobljeno 30. 3. 2022 s spletne strani: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/11415>.
- Couture, C. (2005).** Archival Appraisal: A Status Report. *Archivaria* 59, str. 83–107. Pridobljeno 30. 3. 2022 s spletne strani: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12502>.
- Duranti, L. (1991).** So? What Else Is New? The Ideology of Appraisal Yesterday and Today. V: C. Hives (ur.), *Archival Appraisal: Theory and Practice* (str. 1–14). Vancouver: Archives Association of British Columbia. Pridobljeno 15. 4. 2022 s spletne strani: https://www.researchgate.net/publication/302087097_So_What_Else_Is_New_The_Ideology_of_Appraisal_Yesterday_and_Today.
- Duranti, L. (1997).** The Thinking on Appraisal of Electronic Records. *Janus; Revue Internationale de l'histoire des Sciences, de la Médecine, de la Pharmacie, et de la Technique* (January), str. 47–67. Pridobljeno 15. 4. 2022 s spletne strani:

https://www.researchgate.net/publication/302088237_The_Thinking_on_Appraisal_of_Electronic_Records.

Eastwood, T. (2000). The Search for Criteria and Methodes for Selection of Authentic Electronic Records. *Document numérique* 4(3-4), str. 277–299. Pridobljeno 10. 4. 2022 s spletne strani:

https://www.academia.edu/62298704/The_Search_for_Criteria_and_Methods_for_Selecti_on_of_Authentic_Electronic_Records.

Hajtnik, T. (2016). *Celovit pristop k pretvorbi elektronskih dokumentov v obliko za dolgoročno hrambo*. Doktorska disertacija. Maribor: Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko.

Hajtnik, T. in Škoro Babić, A. (2018). Ali nam lahko pri vrednotenju in odbiranju elektronskega gradiva pomaga tehnologija?. *Moderna arhivistika*, 1, str. 179–193. Pridobljeno 20. 4. 2022 s spletne strani: http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/radenci_20181/1_2018_169-196_%C5%A0koro.pdf DOI: <https://doi.org/10.54356/MA/2018/EZSL1833>.

Informacija o stanju in problemih valorizacije arhivskega gradiva v SR Sloveniji. (1978). *Arhivi* // (1–2), str. 76–81.

The International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems (InterPARES). (2001). *Appraisal Task Force Report*. Pridobljeno 15. 3. 2022 s spletne strani: http://www.inter pares.org/display_file.cfm?doc=ip1_aptf_report.pdf.

Jeurgens, C. (2014). The Right to Know: What, When and for How Long. Appraisal and Selection in the Information Age?. *Wroclaw Review of Law, Administration & Economics* 3(2), str. 6–20. Pridobljeno 30. 3. 2022 s spletne strani: https://www.researchgate.net/publication/273303386_The_Right_to_Know_What_When_and_for_How_Long_Appraisal_and_Selection_in_the_Information_Age.

Menne Haritz, A. (1994). Appraisal or Documentation: Can We Appraise Archives by Selecting Content?. *American Archivist*, 57, str. 528–542. Pridobljeno 10. 4. 2022 s spletne strani: <https://meridian.allenpress.com/american-archivist/article/57/3/528/23677/Appraisal-or-Documentation-Can-We-Appraise>.

Naugler, H. (1984). *The Archival Appraisal of Machine-Readable Records: A RAMP Study with Guidelines*. Paris: UNESCO. Pridobljeno 30. 4. 2022 s spletne strani: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000063501>.

Navodilo ob odbiranju (1987). Uradni list SFRJ, št. 49/87.

Pivka, M. in Novak, M. (1993). Valorizacija strojno berljivih zapisov. V: P. P. Klasinc (ur.), *Sodobni arhivi '93, XV. Posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih referati s posvetovanja v Radencih od 22. 3. do 23. 3. 1993* (str. 73–85). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, Mednarodni inštitut arhivskih znanosti.

Pravilnik o enotnih tehnoloških zahtevah za zajem in hrambo gradiva v digitalni obliki (PETZ). (2020). Uradni list RS, št. 118/20.

Pravilnik o odbiranju in izročanju javnega arhivskega gradiva arhivu. (1999). Uradni list RS št. 59/1999.

Robyns, M. C. (2014). *Using Functional Analysis in Archival Appraisal: A Practical and Effective Alternative to Traditional Appraisal Methodologies*. Lanham, MD, USA: Rowman & Littlefield Publishers.

Schellenberg, T. R. (1968). *Moderni arhivi, principi i tehnika rada*. Zagreb: Savez društava arhivista Jugoslavije.

Suderman, J. (2001). Context, Structure and Content: New criteria for appraising electronic records. *Annual Conference of the Association of Canadian Archivists, Winnipeg, Manitoba: 4–9 June 2001*. Pridobljeno 9. 5. 2022 s spletne strani:

http://www.interpares.org/display_file.cfm?doc=ip1_dissemination_cp_suderman_aca_2001.pdf.

- Škoro Babič, A. (2017).** Merila za ohranitev arhivskega gradiva. V: B. Filej, P. P. Klasinc (ur.), *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*. Maribor, 10.–11. 3. 2017 (str. 146–153). Maribor: Alma Mater Europeae – ECM.
- Tallman, N. in Work, L. (2018).** Approaching Appraisal: Guidelines and Criteria to Select for Digital Preservation. V: N. McGovern in A. Whiteside (ur.), *Proceedings of the 15th International Conference on Digital Preservation, September 24–28, 2018*. Boston: iPRES. Pridobljeno 20. 5. 2022 s spletne strani: <https://phaidra.univie.ac.at/view/o:923633>.
- Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. (2006). *Uradni list št. 86/2006*.
- Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. (2017). *Uradni list št. 42/2017*.
- Vilfan, S. in Žontar, J. (1973).** *Arhivistika. Arhivski priročniki: zvezek 2*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA). (2006, 2014). Uradni list RS, št. [30/06](#) in [51/14](#).
- Zupančič Pušavec, N. (2010).** *Poročilo o delu arhivov v letu 2009*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.
- Zupančič Pušavec, N. (2012).** *Poročilo o delu arhivov v letu 2011*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport Republike Slovenije.
- Zupančič Pušavec, N. (2013).** *Poročilo o delu arhivov v letu 2012*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.
- Zupančič Pušavec, N. (2015).** *Poročilo o delu arhivov v letu 2014*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.
- Zupančič Pušavec, N. (2018).** *Poročilo o delu arhivov v letu 2017*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.
- Zupančič Pušavec, N. (2020).** *Poročilo o delu arhivov v letu 2019*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.
- Zupančič Pušavec, N. (2021).** *Poročilo o delu arhivov v letu 2020*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.
- Žontar, J. (2003).** *Arhivska veda v 20. stoletju*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- Žumer, V. (2001).** *Arhiviranje zapisov. Priročnik za ravnanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom*. Ljubljana: GV založba.
- Žumer, V. (1982).** Kriteriji valorizacije dokumentarnega gradiva družbenih pravnih oseb in društev, katerih arhivsko gradivo prevzema Zgodovinski arhiv Ljubljana. *Arhivi*, V(1–2), str. 14–23.
- Žumer, V. (2008).** Makro valorizacija arhivskega gradiva v Sloveniji. *Arhivi* 31(2), str. 307–326.
- Žumer, V. (1995).** *Valorizacija dokumentarnega gradiva za zgodovino, znanost in kulturo*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

SUMMARY

ANALYSIS OF RECORDS APPRAISAL CRITERIA

Anja Prša

Senior archivist, Historical Archives Celje, Slovenia

anja.prsa@zac.si

Archival records are determined by the appraisal and is a direct product of life and work of every society. Archival appraisal principles and criteria have been developed within Archival Science and Archival Profession due to enormous amounts of diverse records created by creators. Archival appraisal principles represent theoretical basis of appraisal which are further specified by the criteria. Appraisal criteria are direct benchmarks for evaluating records within the framework of particular appraisal principle.

By archival principles, appraisal must be objective, therefore, predefined criteria must be applied. Within Archival Science there is a general belief that there are no absolute criteria. Appraisal criteria can be used independently, but because of the complexity of the appraisal process, the use of multiple and several different criteria is recommended. The criteria for determining archival records are prescribed by Slovenian legislation in Article 40 of the ZVDAGA. Appraisal criteria must be predetermined before appraisal process individually for every creator. It is predicted that the essence of appraisal will remain unchanged in digital environment. Changes are expected in the approach to appraisal process.

Appraisal of digital records does not present a new field of research. The study of digital records related issues dates back to the past and it is related by the term of machine-readable records. Digital records can not only be appraised by their content, but also in terms of their technical requirements. The question that arises in this matter is whether it will be necessary to change appraisal criteria determined in ZVDAGA for appraisal of digital records? Extensive foreign archival literature and related studies emphasize the importance of maintaining the contexts of electronic records and advocate the completion of existing content related appraisal criteria with technical appraisal criteria. Technical appraisal criteria of electronic records are also related to the principles of secure long term storage and must meet the needs of maintaining context, contend, authenticity, accessibility, usability, durability and integrity.